

ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΙΣ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΤΡΙΣ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ

ΤΗΣ ΣΥΜΠΡΑΞΕΙΣ

ΒΑΣΙΛΙΟΥ ΣΚΟΡΑΒΛΗ, π. Διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου Πελοποννήσου, ΑΛΕΞΙΟΥ ΣΑΜΑΡΙΟΥ Διευθυντοῦ τῶν Ζαριφείων Διδασκαλείων ἐν Φιλίππουπόλει, ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΠΑΠΑΣΩΤΗΡΙΟΥ, Διευθυντοῦ τοῦ Διδασκαλείου Πελοποννήσου, ΣΤΕΦΑΝΟΥ ΡΩΣΗ, Καθηγητοῦ τῆς Παιδαγωγικῆς ἐν Ἀρσάνειφ κλπ.

ΕΝ ΤΗ ΗΜΕΔΑΠΗ
Συνδρομὴ ἑτησίᾳ προπληρωτέα
δραχ. 6

Παρακαλοῦμεν τοὺς καθυστεροῦν-
τας νὰ ἀποστείλωσιν αὐτὴν ἐν
συστημένῃ ἐπιστολῇ.

ΥΠΟ

Π. Π. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΓΡΑΦΕΙΑ: Ὀδὸς Ἀναγνωστοπούλου ἀριθ. 16. ματόσημα Τουρκίας (5 γρ. 1 φρ.)

ΕΝ ΤΗ ΑΛΛΟΔΑΠΗ

Συνδρομὴ ἑτησίᾳ προπληρωτέα
φρ. χρ. 7

Ἀποστέλλεται διὰ συστημένης
ἐπιστολῆς εἰς μονόγλωσσα γραμ-
ματόσημα Τουρκίας (5 γρ. 1 φρ.)

Ἀριθ. 4

Ἐν Ἀθήναις τῇ 20 Ἰουνίου 1893.

Ἔτος Β'.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ: Περὶ ὑπακοῆς — Περὶ ἀπλῶν αἰσθήσεων. — Βιβλία διὰ τὸ νέον σχολικὸν ἔτος. — Ἱστορικαὶ εἰκόνες.

ΠΕΡΙ ΕΘΙΣΜΟΥ ΕΝ ΤΩ ΣΧΟΛΕΙΩ

(Συνέχεια)

2. Περὶ ὑπακοῆς

Ὑπακοῦν σημαίνει κάμνω ὅ,τι μοῦ λέγει τις, ὑποτάσσομαι εἰς αὐτόν, συμμορφοῦμαι πρὸς τὸ θέλημά του. Κατὰ ταῦτα ὑπακοὴ ἐν τῷ σχολείῳ σημαίνει προθυμίαν τῶν μαθητῶν νὰ ἐκτελῶσιν ὅ,τι λέγει ὁ διδάσκαλος, ὑποταγὴν εἰς αὐτόν, εὐπειθειαν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος γεννᾶται ἀτελής καὶ μόνον διὰ τῆς ὁδηγίας καὶ διδασκαλίας τῶν ἄλλων δύναται νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ τελειοποιηθῇ, ἢ ἔλλειψις τῆς ὑπακοῆς κατὰ τὴν μικρὰν ἡλικίαν εἶναι μέγα καὶ τρομερὸν δυστύχημα διὰ τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν πολιτείαν, εἰς ἣν θὰ εἰσέλθωσιν ὡς πολῖται κατόπιν τοιοῦτοι ἰδιογνώμονες καὶ ἀνυπότακτοι ἄνθρωποι. Διὰ τοῦτο ἡ ὑπακοὴ κατὰ τὴν μικρὰν μάλιστα ἡλικίαν εἶναι ἀρετὴ μεγάλη τοῦ ἀνθρώπου καὶ δικαίον περὶ αὐτῆς ὁ διδάσκαλος νὰ γινώσκῃ πῶς γεννᾶται καὶ πῶς διατηρεῖται, ἵνα πράττῃ τὰ πρόποντα πρὸς τὴν ἀπόκτησιν τοιαύτης ἀρετῆς.

Τὸ παιδίον ἔχει ἀνάγκας, ἐπιθυμίας καὶ σωματικὰς καὶ ψυχικὰς, αἰτινες ζητοῦσι πλήρωσιν. Ἡ μεταστοιχείωσις τῶν τροφῶν καὶ ἡ αὔξησις τοῦ σώματος εἶναι παρ' αὐτῷ μεγάλη, ἢ εὐερεθιστότης τῶν νεύρων καὶ ἡ ἐκινήσις τῶν μυῶν εἶναι λίαν ζωηρὰ καὶ ὠθοῦσιν αὐτὸ εἰς κινήσεις, ὧν σκοπὸς εἶναι τῆς ὑγιείας ἢ διατήρησις καὶ ἡ προαγωγή. Τὰς ὁρμὰς ταύτας τῆς κινήσεως καὶ τῆς τροφῆς, ἐξ ὧν προκύπτουσιν ὠρισμένοι ἐπιθυμῖαι, δὲν δύναται οὐδὲ πρέπει νὰ παρίδῃ ὁ διδάσκαλος· διότι εἶναι ὑπαγορεύσεις τῆς φύσεως, αἰτινες, ὅταν εὐρίσκωσι κωλύματα, καταφεύγουσιν εἰς πλῆξιν ὁδοῦ πρὸς πραγματοποιήσιν καὶ γεννᾶται οὕτως ἢ ἀπειθειὰ καὶ ἡ παρακοή.

Διὰ τοῦτο οἱ μαθηταὶ πρὶν ἔλθωσιν εἰς τὸ σχολεῖον πρέπει νὰ ἔχωσι μεταλάβῃ τροφῆς, ἢ ἐνδυμασίας αὐτῶν καὶ ἢ θερμοκρασίας τοῦ σχολείου νὰ πληροῖ πάντας τοὺς ὄρους τῆς ἐπαρκείας, ὥστε οὔτε νὰ κρυώθωσιν οὔτε νὰ θερμαίνωνται περισσότερο τοῦ πρόποντος, ὃ ἐν τῷ σχολείῳ ἀπὸ νὰ διατηρῆται καθαρὸς, ὥστε νὰ μὴ προέρχεται ἐξ αὐτοῦ μεμολυσμένου ὄντος βραδεία τοῦ σώματος δηλητηρίασις καὶ κατάπτωσις τῆς προσοχῆς καὶ τάσις πρὸς ἀταξίαν καὶ ἀβέτησιν τῶν διατασσόμενων. Ἐν τῷ σχολείῳ ὁ καθιστικὸς βίος τῶν μαθητῶν δὲν πρέπει νὰ παρατείνηται ἐπὶ πολὺ· διότι ἀντιστρατεύεται εἰς τὴν φυσικὴν τῶν παιδίων προδιάθεσιν εἰς κινήσεις, ἥτις πολεμουμένη θὰ ἀντιδράσῃ καὶ οὕτω θὰ ἀναπτυχθῇ ἰδίᾳ τῶν μαθητῶν ἐπιθυμία καὶ θέλησις, μάλιστα ἐὰν ἡ ἐπιθυμία αὕτη ἢ ἰδίᾳ τύχῃ τῆς εὐκαιρίας τῆς ἐκπληρώσεως. Ἀλλὰ πλὴν τῶν ὁρμῶν τῶν σωματικῶν ἔχει ὁ ἄνθρωπος καὶ ὁρμὰς πνευματικὰς. Τοιαῦτα δὲ εἶναι ἡ πνευματικὴ ἐνασχόλησις καὶ ἡ ἐνέργεια. Ἦδη ὁ Ἀριστοτέλης εἶπε: Τὰ παιδιά δὲν δύναται νὰ μένωσιν ἀργά, πρέπει νὰ ποιῶσι τι, ἄλλως προξενουσι βλάβας. Ἄλλ' ἡ πνευματικὴ ἐνασχόλησις διὰ νὰ ἐκτελεῖται παρὰ τῶν μαθητῶν πρέπει νὰ εἶναι εἰς τὴν ἡλικίαν καὶ εἰς τὴν ἀντίληψιν αὐτῶν ἀρμόζουσα· διότι ἡ ἐργασία ἢ διδομένη εἰς τοὺς μαθητὰς, ἐὰν εἶναι ἄγαν ταπεινὴ ἢ ἄγαν ὑψηλὴ ἀνιᾶ αὐτοὺς καὶ ἡ ὁρμὴ ἢ φυσικὴ ἄγει αὐτοὺς εἰς ἄλλας προσφευστέρας ἐργασίας καὶ οὕτω γεννᾶται παρακοὴ καὶ ἀπειθειὰ εἰς τὰ παρὰ τοῦ διδασκάλου λεγόμενα καὶ προσταττόμενα. Λοιπὸν ἐὰν θέλωμεν εἰς τοὺς μαθητὰς νὰ μὴ ἀναφραίνωνται ἰδία ἐπιθυμῖαι καὶ βουλήσεις ἐναντίαι πρὸς τὰς ἡμετέρας, ἐν ἄλλαις λέξεσιν, ἐὰν θέλωμεν ὁ μαθητὴς νὰ ὑποτάσσῃται εἰς ἡμᾶς καὶ νὰ ἐκτελῇ τὰ διατασσόμενα, πρέπει νὰ φροντίσωμεν νὰ ἄρωμεν ἐκ τοῦ μέσου πᾶν ὅπερ δύναται νὰ ἀποπλα-

νήση αὐτὸν καὶ κατάστηση ἰδιογνώμονα καὶ ἰδιοτρόπον.

Ὁ διδάσκαλος δὲν πρέπει νὰ λησμονῇ ὅτι ὁ εὐήγητος ἄνθρωπος ὀφείλει νὰ ὑπακούῃ εἰς τὴν συνείδησίν του καὶ ὅτι ἡ ἀνατροφή εἰς τὸν συνείδησιν μὲν νὰ παράσχη εἰς τὸν ἄνθρωπον ἀκριβῆ γνώσιν τοῦ τί πρέπει ἐν ἐκάστη περιπτώσει νὰ γίνηται ἢ νὰ παραλείπηται, ἐνθὲν δὲ τὴν προθυμίαν νὰ ὑποτάσῃ ἐκαστοτε τὴν θέλησίν του εἰς τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς συνειδήσεώς του. Καὶ ἂν οἱ μαθηταὶ εἶχον γνώσιν τῶν καθηκόντων αὐτῶν, ἡμεῖς οἱ διδάσκαλοι θὰ περιορίζομεν τὸ ἔργον ἡμῶν νὰ παραινῶμεν ἢ νὰ νοουθετῶμεν αὐτοὺς νὰ τηρῶσιν ἀκριβῶς καὶ ἀνελλιπῶς τὸ καθήκον των. Ἄλλ' ἐπειδὴ τοιοῦτό τι δὲν συμβαίνει κατὰ τὴν μικρὰν ἡλικίαν, κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἠθικοῦ νόμου, ὅστις εἶναι ἀφηρημένος καὶ ἀκατάληπτος εἰς τοὺς μαθητάς, ἔρχεται ἡ θέλησις τοῦ διδασκάλου, ἣτις ἀπαιτεῖ ἀπόλυτον ὑποταγήν. Κατὰ ταῦτα δύο τινὰ διδασκόμεθα ἐκ τῆς θεωρίας ταύτης πρῶτον ὅτι ἡ θέλησις τοῦ διδασκάλου ὡς ἀντιπροσωπεύουσα τὸν ἠθικὸν ἄνθρωπον καὶ τὸν εὐήγητον πρέπει νὰ εἶναι ἀπαίτησις πρὸς τὸ πρέπον, πρὸς τὸ ἀγαθόν, πρὸς τὸ ἠθικόν. Διὰ τοῦτο δὲν πρέπει ὁ διδάσκαλος, ἐπειδὴ ἔχει ἀσυγκρίτως μείζονα ῥώμην τῶν μαθητῶν καὶ ἀπόλυτον ἐν τῷ σχολείῳ ἐξουσίαν, νὰ διατάσῃ τοὺς μαθητάς νὰ ἐκτελῶσιν αὐθαίρετα καὶ γελοῖα πράγματα, νὰ ἀπαίτη παρ' αὐτῶν ταπεινὰ καὶ ἐξευτελιστικὰ πράγματα, νὰ ἐπιβάλλῃ πρὸς ἐκτέλεσιν ἐργασίας ὑπερβαίνουσας τὰς δυνάμεις αὐτῶν¹⁾. Τοιοῦτος διδάσκαλος βίαιος καὶ δεσπότης ἐξευτελίζεται ἐνώπιον τῶν μαθητῶν του καὶ συντελεῖ διὰ τῆς διαγωγῆς του εἰς σχηματισμὸν μυστικῶν κατ' αὐτοῦ ἐταιρειῶν, αἵτινες ὑποσκάπτουσι τὸ ἀξίωμα αὐτοῦ καὶ ποιοῦσι τὸ πνεῦμα τῶν μαθητῶν ἀνυπότακτον, κρυψίνουν καὶ ἐπιβουλον, ὅπερ δὲν βραδύνει εὐκαιρίας δοθείσης νὰ ἐκ-

1) Ἐγνώρισα διδάσκαλον, ὅστις διέτασσε τοὺς μαθητάς νὰ φέρωσι πρὸς αὐτὸν ὄρνιθας παρὰ τὴν θέλησιν τῶν γονέων, ῥητῶς λέγων νὰ κλέψωσιν αὐτάς. Ἐγνώρισα διδάσκαλον, ὅστις ἔδερε μαθητὴν, διότι δὲν ἐρράπιζε συμμαθητὴν του κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ διδασκάλου. Ἐγνώρισα διδάσκαλον, ὅστις διὰ βαρειῶν τιμωριῶν κατώρθωσεν οἱ μαθηταὶ νὰ λέγωσι περὶ ἑαυτῶν ὅτι εἶναι ἄλλοι μὲν ὄνοι, ἄλλοι δὲ ἄλωπεκες, ἄλλοι δὲ βλάκες κτλ. Ἐγνώρισα διδάσκαλον, ὅστις πάντα τὰ διδασκόμενα μαθήματα τῆς ἐβδομάδος ἀπῆτει νὰ ἐπανλαμβάνωσι οἱ μαθηταὶ κατὰ τὴν Κυριακὴν καὶ νὰ λέγωσιν τὴν Δευτέραν. Ὅσοι δὲ δὲν κατώρθουν τοῦτο ἐκ τῶν μαθητῶν, ἐτιμωροῦντο δι' ἄλλοκότου τιμωρίας, ἐπινοηθείσης παρ' αὐτοῦ τοῦ διδασκάλου, ἣν ἐκάλει διόρθωσιν τῶν χειλέων, πράγματι δὲ ἦτο ἡ καταστροφή αὐτῶν. Ὁ διδάσκαλος οὗτος, ὅστις ἦτο ἄλλως ἐπιμελέστατος καὶ ἐνάρετος ἄνθρωπος, ἔθλιβε διὰ τοῦ ἀντίχειρος καὶ τοῦ λιχανοῦ τῆς δεξιᾶς χειρὸς του τὸ κάτω χεῖλος τῶν μαθητῶν μέχρις ὅτου ἐξήρχετο αἷμα. Αἱ ἀληθῆδους ἦσαν φρικταὶ καὶ τῶν τιμωρουμένων μαθητῶν αἱ ὑπόκωφοι ἄραι καὶ ὕβρεις ὡς καὶ τῶν θεωμένων ἢ ἀγανάκτησις ἦτο μεγάλη.

ραγῆ καὶ εἰς φανεράς ἐχθροπραξίας¹⁾. Ἄλλὰ καὶ δεύτερον διδασκόμεθα ἐκ τῆς θεωρίας ταύτης. Καθὼς πρέπει ὁ διδάσκαλος νὰ ἀπέχεται πάσης ἀπαιτήσεως μωρᾶς καὶ τυραννικῆς, οὕτω πρέπει νὰ ἐπιμένῃ νὰ ἐκτελεῖται καὶ πᾶσα αὐτοῦ εὐλογία καὶ δικαία προσταγή, οὐδὲ πρέπει νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν ποικίλας προφάσεις, ἃς ἐπινοοῦσι μαθηταὶ ἀμελεῖς ἢ ἀκατάστατοι. Διότι ἐκτὸς τῆς ὀφειλέας, ἣν φέρει ἡ πίστὴ τῶν διαταγῶν τοῦ διδασκάλου ἐκτέλεσις εἰς πᾶν σχολεῖον, ἔχει ἡ τοιαύτη ὑπακοὴ καὶ ἀνώτερον ἠθικὸν λόγον ὅτι συνηθίζει τὸν μαθητὴν νὰ ἔχῃ ὡς κανόνα τῶν πράξεων του οὐχὶ τὰς σωματικὰς ἢ ψυχικὰς αὐτοῦ διαθέσεις καὶ ὀρέξεις, ἀλλὰ μίαν βούλησιν ἀνώτεραν, ἐναντίαν μάλιστα πρὸς τὰς πράξεις αὐτοῦ, εἰς τὴν ὀφείλει νὰ θυσιάσῃ τὰς στιγμιαίας αὐτοῦ ἡδονὰς καὶ ἐπιθυμίας. Καὶ μία τοιαύτη συνήθεια εἶναι ὁ πρόδρομος τοῦ ἠθικοῦ χαρακτήρος, ὅστις δὲν εἶναι ἄλλο ἢ ἡ ὑποταγὴ τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ ἠθικοῦ νόμου ἀνεξαρτήτως πάσης αὐτοῦ ἰδιαιτέρας ὀφειλέας ἢ βλάβης.

Ἀφ' οὗ λοιπὸν ἡ ὑπακοὴ εἶναι σπουδαιότατον πρᾶγμα καὶ βᾶσις τῆς ἀνατροφῆς, πρέπει νὰ σκεφθῶμεν πῶς εἶναι δυνατόν νὰ καλλιεργηθῇ ἡ ἀρετὴ αὕτη ἐν τῷ σχολείῳ πρὸς τὸ καλὸν τοῦ διδασκάλου, πρὸς τὸ καλὸν τῶν μαθητῶν καὶ πρὸς τὸ καλὸν τῆς πολιτείας, ἣς θὰ γίνωσιν οἱ εὐπειθεῖς οὗτοι μαθηταὶ κατόπιν πολιταί.

Τὴν ὑπακοὴν πάντα τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη τῆς ἀρχαιοῦτος ὡς καὶ τῶν νῦν χρόνων ὡς καὶ πάντες οἱ ἐπίσημοι παιδαγωγικοὶ ἔβασαν ὡς βᾶσιν τῆς παιδείσεως τῶν παιδῶν. Γνωστὸν εἶναι ὅποια σημασία ἀπέδιδετο εἰς τὸ ὑπακούειν παρὰ τοῖς Πέρσαις. «Διδάσκουσι δὲ αὐτοὺς (τοὺς παῖδας) καὶ πείθεσθαι ὅτι ὁρῶσι τοὺς πρῆσβυτέρους πειθόμενους τοῖς ἄρχουσιν ἰσχυρῶς.» Ἐπὶ τῆς ὑπακοῆς δὲ ἐστήριξε τὴν παιδείαν τῶν Σπαρτιατῶν ὁ Λυκούργος, ὅστις ἐγύμναζε τοὺς νέους νὰ μάθωσι νὰ ἀρχωνται αὐτοὶ πρῶτον, ἵνα κατόπιν δύνανται νὰ ἀρχωσι καλῶς. Οἱ πεσόντες ἐν Θερμοπύλαις δὲν ἠδύναντο ἔκφρασιν ἄλλην Σπαρτιατικωτέραν καὶ τιμητικωτέραν ἑαυτοῖς νὰ ποθήσωσιν, ἢ ὅτι ἀπέθανον **τοῖς κείνων ῥήμασι πειθόμενοι**. Πολλαχοῦ δὲ τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων φαίνεται ἡ τιμὴ τῆς ὑπακοῆς καὶ παρὰ τῆς μικροῦς καὶ παρὰ τοῖς μεγάλοις. Ὁ Ἀριστοτέλης ῥητῶς λέγει: «Τὸν παῖδα δεῖ κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ παιδαγωγοῦ ζῆν²⁾». Ὁ Ξενοφῶν³⁾ ὡσαύτως συνιστᾷ πολὺ τὴν πειθαρχίαν λέγων: «Μέγιστον ἀγαθὸν τὸ πειθαρχεῖν φαίνεται εἰς τὸ καταπράττειν τὰ

1) Εἶδον μὲ τοὺς ὀφθαλμούς μου μαθητάς συσσωματωθέντας καὶ παρακωλύσαντας διὰ λιθοβολισμῶν τὴν εἴσοδον τοῦ διδασκάλου, οὗ εἶχον λάβῃ πικρὰν πείραν, εἰς τὸ χωρίον των.

2) Ἡθικ. Νικομαχ. Γ. 12. 8.

3) Κύρου παιδ. Β. 1. 3.

ἀγαθὰ.» Ὁ Θουκυδίδης¹⁾ θεωρεῖ ὡς δεινὸν κακὸν τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ὅτι «τὸ εὐήθες, οὐ τὸ γενναῖον πλείστον μετέχει, καταγελασθὲν ἠφάνισθη». Ὁ δὲ Ἀριστοτέλης κακίζει τοὺς παῖδας τῶν εὐγενῶν οικογενειῶν ὅτι δὲν θέλουσι νὰ πείθωνται εἰς οὐδένα οὔτε ἐν τῷ οἴκῳ οὔτε ἐν τῷ σχολείῳ. Διὰ τούτῳ λίαν ὀρθῶς λέγει ὁ Stoy²⁾ «Ἡ ἀκμὴ τῆς οικογενείας καὶ τῶν σχολείων καὶ τῆς ὅλης πολιτείας ὑποθέτει πάντοτε αὐστηρὰν τῶν νέων πειθαρχίαν.»

Ὁ Λόκκιος ἐν τῷ συγγράματι αὐτοῦ «Σκέψεις τινὲς περὶ ἀνατροφῆς» § 78 λέγει.

«Ὅταν διατάσσωμεν τὸν παῖδα νὰ πράξῃ ἢ νὰ παραλίπη πράξιν τινα, πρέπει οὗτος ἀπολύτως νὰ ὑπακούσῃ καὶ εἰς τοῦτο δὲν πρέπει νὰ εἴμεθα καθόλου ἀνεκτικοί, οὐδὲ νὰ ἐπιτρέπωμεν ἀντίστασιν. Ἐὰν δὲ ὁ παῖς ἀποπειραθῇ νὰ ἀντισταθῇ εἰς τὸ πρόσταγμα ἡμῶν, ἐὰν διαφιλονικήσῃ τὴν κυριαρχίαν ἡμῶν, τότε πρέπει νὰ ἐκτελεσθῇ ἡ θέλησις ἡμῶν καὶ οὐχὶ ἐκείνου, ἐν ἀνάγκῃ καὶ διὰ ῥαβδισμῶν πολλῶν, ἐὰν οἱ λόγοι δὲν ὀφελῶσι, ἐκτὸς ἐὰν θέλωμεν ἐν τῷ μέλλοντι νὰ ὑπακούωμεν ἡμεῖς εἰς τὸν υἱὸν μας. Ἐγνώρισα μίαν μητέρα σοφὴν καὶ φιλόστοργον, ἣτις ἔλαβεν ἀφορμὴν νὰ τιμωρήσῃ κατὰ τὴν αὐτὴν πρῶταν ὀκτάκις τὴν μικρὰν τῆς κόρην, ἣν εἶχε κομίσῃ αὕτη πρὸ ὀλίγου ἡ τροφὸς τῆς, μέχρις ὅτου ἐθραύσθη ἡ ἰσχυρογνωμοσύνη τῆς καὶ ἐγένετο πρόθυμος νὰ ἐκτελέσῃ ἀσημαντὸν τινα πράξιν. Ἐὰν ἔπαυε πρότερον κατὰ τὴν ἐβδόμην τιμωρίαν, τὸ τέκνον τῆς θὰ διστρέφετο διὰ παντός. Τὸ ἀνωφελὲς τῶν κτυπημάτων θὰ ἐνίσχυε ἐτι μᾶλλον τὸ ἀνυπότακτον τοῦ παιδίου καὶ θὰ καθίστα αὐτὸ κατόπιν πολὺ δύσκολον νὰ θεραπευθῇ. Διὰ τῆς συνετοῦς ταύτης ἐπιμονῆς μέχρις ὅτου ὑπετάχθη τὸ πνεῦμα τοῦ δυστρόπου θυγατρίου, ὅπερ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς διορθώσεως καὶ τῆς σωφροσύνης, κατώρθωσεν ἡ μήτηρ καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς νὰ ἐνισχύσῃ εὐθὺς ἐν τῇ πρώτῃ δοθείσῃ ἀφορμῇ, καὶ ἐν τῷ μέλλοντι ἐν παντὶ πράγματι τὸ τέκνον νὰ δεικνύῃ μεγάλην εὐπειθειαν καὶ πρόθυμον εἰς αὐτὴν ὑποταγήν. Καὶ τοῦτο ὑπῆρξε ἡ πρώτη, νομίζω δὲ καὶ ἡ τελευταία φορά, καθ' ἣν ἔδειρε τὴν κόρην τῆς.»

Ὁ Rousseau (α) λέγει: «Πολλάκις ἐρρήθη παρ' ἐμοῦ ὅτι τὸ παιδίον οὐδέποτε πρέπει νὰ λαμβάνῃ τι, διότι τὸ ζητεῖ, ἀλλὰ διότι ἔχει τούτου ἀνάγκην, ὅτι δὲν πρέπει νὰ πράττῃ τι πρὸς μόνον τὸν σκοπὸν τῆς ὑποταγῆς, ἀλλὰ διότι τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον. Αἱ λέξεις ὑπακούειν, προστάσσειν μάλιστα δὲ αἱ ἐκφράσεις καθῆκον, χρέος πρέπει νὰ διαγραφῶσιν ἐκ τοῦ λεξικοῦ του καὶ ἀντ' αὐτῶν νὰ τεθῶσιν αἱ λέξεις δύναμις, ἀνάγκη, ἀδυναμία, βία. Πρὸ τῆς ἡλικίας τοῦ λογικοῦ δὲν εἶναι τις ἱκανὸς νὰ ἐννοήσῃ τὰς ἐννοίας τὰς ἠθικὰς καὶ τὰς κοινωνικὰς σχέσεις. Καὶ διὰ τοῦτο

1) Θουκυδ. γ. 83.

2) Haus—und Schulpolizei σελ. 44.

(α) Rousseau Emil. β:βλ. II. § 50, 54.

πρέπει, ὅσον εἶναι δυνατόν νὰ ἀποφεύγῃ νὰ μεταχειρίζεται λέξεις δηλωτικὰς τούτων τῶν ἐννοιών, διότι καθόλου παράδοξον τὸ παιδίον μὲ τὰς λέξεις αὐτάς νὰ συνδέσῃ τοιαύτας ἐννοίας, ἃς δὲν ἔχομεν οὔτε τὴν δύναμιν οὔτε τὴν τέχνην νὰ ἐκριζώσωμεν πάλιν. Ἡ πρώτη ψευδὴς γνώμη, ἣτις ἔρχεται εἰς τὴν κεφαλὴν του, γίνεται σπέρμα βλάβης καὶ κακίας.

Καὶ διὰ τοῦτο πρέπει πολὺ νὰ προσέχωμεν εἰς τὰ πρῶτα βήματα τοῦ παιδίου. Ἐν ὅσῳ τὸ παιδίον περιορίζεται εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ αἰσθητοῦ μόνον κόσμου, ἄφες αἱ παραστάσεις αὐτοῦ σύμπασαι νὰ περιορίζωνται ἐντὸς τῆς περιοχῆς τοῦ αἰσθητοῦ. Κατάρθωσον, ἵνα πανταχοῦ περὶ αὐτὸ ἀντιλαμβάνηται μόνον τοῦ φυσικοῦ κόσμου. Ἄλλως μὴ ἀμφισβόλητε ὅτι δὲν θὰ ἀκούῃ τί τοῦ λέγετε ἢ ὅτι θὰ σχηματίσῃ περὶ τοῦ ἠθικοῦ κόσμου, περὶ οὗ ὀμιλεῖτε πρὸς αὐτό, ἰδέας ἄλλοκότους, ἃς δὲν θα δυνηθῆτε νὰ ἐκβάλῃτε ἐξ αὐτοῦ καθ' ἅπαντα τὸν βίον του.

Ἐὰν τοῦ Λοκκίου κυριωτάτη γνώμη ἦτο νὰ ζητῶμεν νὰ πείθωμεν τὰ παιδιά διὰ λογικῆς ἀναπτύξεως. Αὐτὸς ὁ τρόπος ἔχει σήμερον λάβῃ πολλὴν διάδοσιν. Ἐν τούτοις δὲν μοῦ φαίνεται τὰ ἀποτελέσματα, τὰ ὅποια τις ἐπιδιώκει τοιαῦτα, ὥστε νὰ συστήσωμεν τὸ μέτρον τοῦτο· τὸ κατ' ἐμὲ οὐδὲν ἄλλο ἐγνώρισα μωρότερον τῶν παιδίων, τὰ ὅποια ἀνετράφησαν διὰ τῆς μεθόδου τῆς πειθοῦς. Ἐξ ὅλων τῶν δυνάμεων τοῦ ἀνθρώπου ἀναπτύσσεται τὸ λογικόν, ὅπερ κατὰ τινα τρόπον ἀπαρτίζεται ἐκ πασῶν τῶν ἄλλων, δυσκόλως καὶ πολὺ ἀργὰ καὶ ὁμως θέλουσι νὰ κάμωσι τοῦτο χρῆσιν, ἵνα ἀναπτύξωσι τὰ ἄλλα. Καλὴ ἀνατροφή θέτει ὡς κορωνίδα τοῦ ἔργου τῆς ὅτι ἐποίησε τὸν ἄνθρωπον λογικόν, καὶ ὁμως ζητοῦσι τοῦ λογικοῦ νὰ κάμωσι χρῆσιν εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τῆς ἀνατροφῆς. Τοῦτο σημαίνει ὅτι ἀρχίζουσι ἀπὸ τοῦ τέλους, ὅτι θέλουσι νὰ μεταβάλωσι τὸ ἔργον αὐτὸ εἰς ἐργαλεῖον. Ἐὰν οἱ παῖδες ὑπακούωσιν εἰς τὸ λογικόν, δὲν ἔχουσι ἀνάγκην ἀνατροφῆς. Ἄλλ' ὅταν ὀμιλῶμεν πρὸς αὐτὰ ἐκ τῆς νηπιακῆς ἡλικίας γλῶσσαν, ἣν δὲ ἐννοοῦσι, συνηθίζομεν αὐτὰ εἰς τὰς λέξεις, νὰ εὐρίσκωσιν ἀντιρρήσεις εἰς ὅτι λέγομεν, νὰ θεωρῶσιν ἑαυτὰ σοφά, ὅπως εἶνε οἱ διδάσκαλοι των καὶ οὕτω νὰ γίνωσι ἀντιλογικοὶ καὶ φιλόνοικοι καὶ ἐν ᾧ νομίζομεν ὅτι διὰ λογικῶν ἐπιχειρημάτων κατάρθωσάμεν τι ὑποτρέφομεν αὐτῶν τὰς ἐπιθυμίας, τοὺς φόβους ἢ τὴν ματαιότητα.

Ἡ φύσις ἀπαιτεῖ οἱ παῖδες νὰ εἶναι παῖδες, πρὶν γίνωσιν ἄνδρες. Ἐὰν θέλωμεν νὰ ἀντιστρέψωμεν τὴν τάξιν αὐτὴν, τότε παράγομεν καρπούς παρὰ τὸν καιρὸν, οἵτινες οὔτε ὄριμοι εἶναι οὔτε γεῦσιν ἔχουσι καὶ εὐκόλα σήπονται. Τότε ἔχομεν νέους λογίους καὶ γέροντας παῖδας. Οἱ παῖδες ἔχουν τὸν ἰδιαιτερόν αὐτῶν τρόπον τοῦ βλέπειν, τοῦ σκέπτεσθαι, τοῦ συναίσθανεσθαι. Καὶ ἡδύνατό τις μὲ τὸ αὐτὸ δικαίωμα νὰ ζητῇ παρ' ἐνὸς δεκαετοῦς παιδίου νὰ ἔχῃ ἀνάστημα πέντε ποδῶν ὡς ζητεῖ νὰ ἔχῃ καὶ κρίσιν. Ἄλλὰ πρὸς τί πράγματι ἤθελε κατὰ τὴν ἡλικίαν αὐτὴν

χρησιμεύση αὐτῷ τὸ λογικόν του; Τοῦτο εἶναι ὁ χαλινός τῆς δυνάμεως, ἀλλὰ τὸ παιδίον δὲν ἔχει ἀνάγκην τοιοῦτου χαλινοῦ.

»Ζητοῦντες δὲ νὰ πείσητε τὸν τρόφιμόν σας διὰ λόγων ὅτι ὑπακοή εἶναι καθήκον καταφεύγετε πρὸς ὑποστήριξιν τῆς λεγομένης ταύτης πεποιθήσεως εἰς τὴν βίαν καὶ εἰς ἀπειλὰς ἢ καὶ τὸ χειρότερον εἰς θωπεύσεις καὶ ὑποσχέσεις. Καὶ οὕτως προσποιῦνται ὅτι πείθονται εἰς λόγους, ἐν ᾧ τὸ ἀληθές εἶναι ὅτι κινοῦνται εἰς τοῦτο ὑπὸ ἐλατηρίων ἰδιοτελεῶν ἢ ἀναγκάζονται διὰ τῆς βίας. Αὐτὰ κατανοοῦσι πολὺ καλὰ ὅτι ἡ ὑπακοή τὰ ὠφελεῖ, ἢ ἀνυποταξία τὰ βλάπτει, ἐφ' ὅσον γίνεται ὑμῖν τὸ ἐν ἢ τὸ ἄλλο γνωστόν. Κρυφίως ὁμοῦ ἐκτελοῦσι ὅτι ἀρέσκει αὐτοῖς καὶ ἂν φωραθῶσι, εἶναι πρόθυμα νὰ ζητήσωσι σύγγνωμην· διότι ἠξεύρουσι ὅτι ἀναμένει αὐτοὺς βαρύτερα τιμωρία. Ἐπειδὴ διὰ τὴν ἡλικίαν αὐτῶν δὲν εἶναι προσίται ἀποδείξει ὑπὲρ τοῦ καθήκοντος, διὰ τοῦτο οὐδεὶς ἀνθρωπος δύναται νὰ εὐρεθῇ ἐν τῷ κόσμῳ, ὅστις νὰ κατορθώσῃ νὰ διεγείρῃ ζωηρὸν ὑπὲρ τοῦ καθήκοντος τὸ ἐνδιαφέρον αὐτῶν. Ὁ φόβος τῆς τιμωρίας, ἢ ἔλπις ὅτι θὰ τύχῃσι συγγνώμης, ἢ δυσκολία νὰ εὐρωσι δικαιολογίαν, ἀποσπῶσιν αὐτῶν τὴν ἐξομολόγησιν. Ἦν ἀπαιτοῦμεν παρ' αὐτῶν, καὶ νομιζομεν ὅτι οὕτω ἐπίεσαμεν αὐτὰ ἐν ᾧ μόνον τὰ κατεπονήσαμεν καὶ τὰ ἐφοβήσαμεν.»

Ἐντονώτερον δὲ ὁμιλεῖ ὑπὲρ τῆς ἀπολύτου ὑποταγῆς τῶν παιδίων ὁ Rousseau ἐν τῇ νέᾳ Ἐλιζα(α) ὡς ἐξῆς.

«Ἐὰν παρατηρήσῃ τις τὰ παιδιά, βεβαίως δὲν ὑπάρχουσιν ὄντα ἄλλα ἀσθενέστερα καὶ ἔχοντα ἀνάγκην βοήθειας καὶ ὄντα μᾶλλον τούτων ἐξηρητημένα. Οὐδὲν ἄλλο ὃν ἔχει μᾶλλον τοῦ παιδίου ἀνάγκην τοῦ οἴκου, τῆς στοργῆς, τῆς προστασίας. Καὶ διὰ τοῦτο δὲν εἶναι ἀποπώτερον καὶ ἀντιπρακτικώτερον ἢ νὰ βλέπῃ τις παιδίον δεσποτικόν, αὐθαδές, ὅπερ προστάττει πάντας, οἵτινες τὸ περικυκλοῦσι καὶ ὅπερ ἀποθρασύνεται νὰ λαμβάνῃ ἦθος προστακτικόν κατ' ἐκείνων, οἵτινες εἰάν ἐπετρέπετο νὰ τὸ ἐγκαταλείπωσι, ἤθελεν εὐθὺς ἀποθάνῃ. Τί ἄλλο εἶναι ἀλογώτερον ἢ νὰ βλέπῃ τις γονεῖς ὑπὸ τυφλώσεως ἐγκρίνοντας τὴν αὐθάδειαν ταύτην, μάλιστα δὲ ἀσκοῦντας τὸ τέκνον των νὰ εἶναι ὁ τύραννος τῆς τροφῆς του, μέχρις ὅτου γίνῃ καὶ αὐτῶν τῶν ἰδίων τύραννος.

Νομίζω ὅτι τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς ἀνατροφῆς τῶν παιδίων εἶναι νὰ αἰσθάνωνται τὴν ἀνεπάρκειάν των, τὴν ἀδυναμίαν των, τὴν ἐξάρτησίν των καὶ νὰ ὑποκύψωσιν εἰς τὸν σκληρὸν ζυγὸν τῆς ἀνάγκης, τὸν ὁποῖον ἡ φύσις ἐπιβάλλει εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ τοῦτο ὄχι μόνον διὰ νὰ ἐκτιμῆσωσι καλλίτερον τὰ γινόμενα ὑπὲρ αὐτῶν, ἀλλὰ μάλιστα ἵνα ἐννοήσωσι ἐνωρίς εἰς ποῖαν βαθμίδα ἔχει αὐτὰ ἡ Πρόνοια θέσῃ ὥστε νὰ μὴ ἀπαιτῶσιν ἀνώτερα τῶν δυνάμεών

(α) Rousseau' Nouvelle Elisois, lettre. III.

των καὶ νὰ μὴ θεωρῶσι ξένον αὐτῶν οὐδὲν ἀνθρώπινον. — Διὰ νὰ διδάξω τὸν υἱόν μου νὰ ὑποφέρῃ τὴν στέρησιν, ἐγύμνασα αὐτὸν εἰς τὰς στέρησεις, διὰ νὰ τὸν προφυλάξω ἀπὸ δυσθυμίας, ἀπὸ χόλου, ἀπὸ παράπονα καὶ ἰσχυρογνωμοσύνην, εἶναι πᾶσα ἄρνησις μου ἀνέκκλητος. Οὐδέποτε κατορθῶναι νὰ ἐπιτύχῃ τι δι' ἐπιμόνων ἐκλιπαρήσεων. Καὶ τὰ δάκρυα παρ' ἐμοὶ ὀλίγον τὸν ὠφελοῦν ὅσον καὶ τὰ θωπεύματα.»

Καὶ ὁ Κάντιος ἐν τῇ παιδαγωγικῇ του §. 54. λέγει.

«Κατ' ἀρχὰς πρέπει βεβαίως τὸ παιδίον νὰ ὑπακούῃ τυφλῶς. Εἶναι δὲ παρὰ φύσιν νὰ διευθύνῃ τὸ παιδίον διὰ τῶν κραυγῶν του καὶ ὁ ἰσχυρὸς νὰ ὑπακούῃ εἰς τὸν ἀσθενῆ.»

»Πρὸς σχηματισμὸν δὲ χαρακτῆρος ἐν τοῖς παιδίοις ἰδίᾳ δὲ τοῖς μαθηταῖς, ἀπαιτεῖται πρὸ παντὸς ἄλλου ὑπακοή. Δύναται δὲ ἡ ὑπακοή αὕτη νὰ ἐπιτευχθῇ ἢ διὰ τῆς βίας ἢ διὰ τῆς πειθοῦς καὶ τῆς ἐμπιστοσύνης. Ἡ τελευταία αὕτη ὑπακοή ἢ ἐκουσία εἶναι λίαν σπουδαία. Ἀλλὰ καὶ ἡ πρώτη λίαν ἀναγκαία, διότι προπαρασκευάζει τὰ παιδιά πρὸς ἐκτέλεσιν τοιούτων νόμων, οὓς ὀφείλουσι νὰ ἐκτελῶσι κατόπιν ὡς πολῖται, καὶ ἂν δὲν εἶναι αὐτοῖς ἀρεστοί.

»Τὰ παιδιά λοιπὸν πρέπει νὰ ὑπόκηνται τρόπον τινὰ ὑπὸ τὸν νόμον τῆς ἀνάγκης, τοῦ ἀναποδράστου. Αὐτὸς ὁμοῦ ὁ νόμος πρέπει νὰ εἶναι γενικὸς καὶ εἰς τοῦτο πρέπει μάλιστα νὰ προσέχῃσι τὰ σχολεῖα. Ὁ διδάσκαλος δὲν πρέπει νὰ ἔχῃ μαθητὰς μᾶλλον εὐνοουμένους· διότι τότε παύει ὁ νόμος, νὰ ἦναι γενικὸς. Εὐθὺς δὲ ὡς τὸ παιδίον ἰδῇ ὅτι δὲν ὀφείλουσι πάντες νὰ ὑποτάσσωνται εἰς τὸν αὐτὸν νόμον, γίνεταί ἐπαστατικόν.»

Ὅπως ἐναντία τούτων ἐφρόνουσι καὶ ἔπραττον οἱ φιλανθρωπισταί. Οὗτοι ἐδόξαζον ὅτι ἡ ὑπακοή ἐκτελεῖται προθύμως, ὅταν δίδωνται καὶ οἱ λόγοι διὰ τί ὀφείλει νὰ ὑπακούσῃ τις, ἢ δὲ τυφλῆ ὑπακοή εἶναι ἐξουτελιστικὴ εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ ἄνθρωπος ἐγεννήθη διὰ τὴν ἐλευθερίαν, οὐχὶ διὰ τὴν δουλείαν. Ὅστις ὑποβάλλει πάντοτε τὴν ἰδίαν θέλησιν ὑπὸ τὴν θέλησιν τῶν ἄλλων, περὶ τούτου δὲν πρέπει νὰ ὑπάρχῃ ἔλπις ὅτι θὰ γίνῃ ποτὲ οὐδὲ κατὰ προσέγγισιν ἄνθρωπος. Πάντες ἠλθομεν εἰς τὸν κόσμον ἔχοντες τὰ αὐτὰ δικαιώματα καὶ τὰς αὐτὰς ἀξιώσεις. Ἐκαστος ἀνήκει εἰς ἑαυτὸν καὶ ὑπάρχει δι' ἑαυτόν. Ὑπακοή δὲν ἐγκρατεῖται ἐν τῇ φύσει τοῦ ἀνθρώπου. Αἱ θεωρεῖται αὐταὶ περὶ τῆς ὑπακοῆς ἔφερον εἰς σύγχυσιν τοὺς διδασκάλους καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν μάρφωσιν γενεᾶς στερουμένης παντὸς χαλινοῦ· διότι ἐνόμισαν ὅτι ἡ ἀκολασία καὶ τὸ ἀχαλίνωτον τῶν παιδίων μαρτυρεῖ τὴν ἀληθινὴν αὐτῶν ἀξίαν καὶ ἐλευθερίαν. Ἡμεῖς ὅμως ἐναντίας τούτων ἀρχὰς πρεσβεύοντες ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἴδωμεν εἰς τὰ σχολεῖα καὶ εἰς τὰς οἰκογενεῖας τέκνα σεβόμενα τοὺς διδασκάλους καὶ γονεῖς των καὶ ἀκολουθοῦντα τὰς συμβουλὰς αὐ-

τῶν προθύμως καὶ ἀγογγύτως μετὰ τῆς πεποιθήσεως ὅτι αἱ συμβουλαι αὐταὶ πάντοτε ἀποβλέπουσι πρὸς τὸ καλὸν αὐτῶν. Δὲν εἶναι ἀληθές ὅτι οἱ παῖδες εἶναι ἐλεύθεροι φύσει. Ἡ ἐλευθερία ὑποθέτει γνῶσιν τῶν καθηκόντων αὐτῶν καὶ ἄσκησιν εἰς τὴν πιστὴν τούτων ἐκτέλεσιν. Ἀλλ' ἐν τῇ μικρᾷ ἡλικίᾳ, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει ἀκόμη ἡ γνῶσις τῶν καθηκόντων τούτων, οὐδὲ εἶναι καταληπτὴ ἡ περὶ αὐτῶν διδασκαλία, διὰ τί νὰ μὴ βαδίζωσιν τὰ παιδιά τὴν αὐτὴν ὁδὸν χειραγωγούμενα μέχρι ὠριμάνσεως τοῦ πνεύματος; Ἀφ' οὗ δὲν ὑπάρχει ἀκόμη τὸ λογικόν, ἡ μεγάλη αὕτη τοῦ ἀνθρώπου δύναμις εἰς τὸ κατ' ἄνθρωπον ζῆν, πρέπει τὴν θέσιν αὐτοῦ νὰ ἀναπληρώσῃ ἄλλη δύναμις, ὁ πρὸς τὸν παιδαγωγὸν σεβασμὸς, ἢ πίστις πρὸς τὴν σοφίαν καὶ ἀρετὴν αὐτοῦ, ἣτις ἀναφαίνεται μεγάλη εἰς τὰ παιδιά καὶ ἦν πρέπει νὰ εὐλαβῆται ὁ διδάσκαλος προσέχων μὴ δώσῃ καμμίαν ἀφορμὴν οὔτε διὰ λόγου οὔτε δι' ἔργου εἰς τὴν ἐλάττωσιν τοῦ κύρους αὐτοῦ παρὰ τοῖς τροφίμοις του. Διὰ τοῦτο ὅ, τι προστάσσει νὰ γίνῃ ὁ διδάσκαλος, πρέπει νὰ ἀποβλέπῃ εἰς τὸ ἀληθές τῶν μαθητῶν συμφέρον, νὰ εἶναι λογικὸν καὶ ὡς τοιοῦτο ὀφείλουσι οἱ μαθηταὶ ἐκόντες ἄκοντες νὰ ὑποταχθῶσι.

Ὁ πολὺς Νιμάιερ λέγει περὶ ὑπακοῆς τὰ ἐξῆς, ἀθέτομεν ὡς κατακλειδα τῶν σκέψεων ὑμῶν.

»Δὲν ἀρνούμεθα ὅτι ἡ ἐκουσία ὑπακοή εἰς τὸν νόμον, ὅσον οὗτος καὶ ἂν εἶναι ἀντίθετος εἰς τὰς ἰδικιτέρας τοῦ ἀνθρώπου ὀρέξεις καὶ κλίσεις, μαρτυρεῖ χαρακτῆρα ἠθικόν. Καὶ ἐν μὲν τῇ ὠρίμῳ ἡλικίᾳ διδάσκει τὸ περιεχόμενον τοῦ νόμου τὸ ἀναπτυχθὲν τοῦ ἀνθρώπου λογικόν, ἐν τῇ μικρᾷ ὁμοῦ ἡλικίᾳ καὶ ἐν αὐτῇ ἀκόμη τῇ ἐφηβικῇ ὡς νομοθέτης τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ὁ παιδαγωγὸς του, ὅστις ἔχει τὸ δικαίωμα, ὅσα ὀλιγώτερον εἶναι τὸ λογικὸν τῶν μαθητῶν του ἀνεπτυγμένον, τοσοῦτ' ἄλλο νὰ ἀπαιτῇ παρ' αὐτῶν ὑπακοήν. Διότι τοιαύτη εἶναι ἡ αἰωνία τοῦ κόσμου τάξις ἢ ἀδυναμία νὰ ἀκολουθῇ τὴν δύναμιν, ἢ ἄνοια τὸν νοῦν, ἢ ἀπειρία τὴν πείραν. Ἐνταῦθα οὐδὲν πάσχει τὸ ἠθικὸν συναίσθημα, ὅπερ διὰ τῆς διδασκαλίας, ἣτις δὲν πρέπει νὰ λείπῃ, ἐξεγείρεται καὶ κρατύνεται καὶ μεταβάλλεται εἰς ἠθικὴν ἰδέαν. Αἱ ἠθικαὶ ἰδέαι πρέπει νὰ διευθύνουν καὶ κανονίζουσι τὴν θέλησιν τοῦ ἀνθρώπου, ἐκ δὲ τῆς ἰδέας προκύπτουσιν αἱ πράξεις. Καὶ διὰ τοῦτο εἶναι σπουδαιότατον νὰ μὴ λείπῃ ποτὲ ἡ ὀρθὴ ἐννοια περὶ τοῦ πράγματος. Ἀλλ' ὁ μικρὸς τρόφιμος δὲν ἐννοεῖ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοὺς λόγους. Καὶ διὰ τοῦτο παρ' αὐτῷ τὴν θέσιν τοῦ λογικοῦ πρέπει νὰ καταλάβῃ ἡ προσταγὴ καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ τὸ ξένον ἀξίωμα τὴν ἀπαιτήσιν πρὸς ὑπακοήν. Ἀλλὰ δὲν εἶναι οὐδεμῶς ἀδιάφορον πῶς δίδεται ἡ προσταγὴ, ἢ ἀπαγορεύσεις, πῶς ἀπαιτεῖται ἡ ὑπακοή.

Περὶ τούτου ἐκθέτομεν τοὺς ἐξῆς πρακτικοὺς κανόνας.

1. Τὰ παιδιά ἐκ τῆς νηπιακῆς αὐτῶν ἡλικίας πρέπει νὰ ἐννοήσωσι, ὅτι ἡ θέλησις τοῦ διδασκάλου αὐτῶν εἶ-

ναι ἰσχυροτέρα τῆς ἰδικῆς των καὶ ὅτι οὐδαμῶς δύνανται νὰ ἀπαλλαγῶσιν αὐτῆς.

2. Τοῦτο ὁμοῦ ἄς γίνεταί εἰς περιστάσεις, ἐν αἷς ὁ σκοπὸς δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ δι' οὐδενὸς ἄλλου μέσου. Καὶ διὰ τοῦτο ἄς δίδωνται προσταγαί, ὅσον ἐνδέχεται ὀλιγώτεροι καὶ ἄς ὀδηγῶμεν αὐτὰ νὰ εὐρίσκωσι ὅπου εἶναι δυνατόν νὰ γείνη, μόνον των οἱ μαθηταὶ τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἄδικον.

3. Ὁ νόμος τῶν δεόντων γενέσθαι ἄς ἐκφέρηται μὲ ἡσυχίαν καὶ μὲ φιλοφροσύνην, χωρὶς οὐδέποτε νὰ διεγείρῃ πάθος.

4. Εἰς τὸ προσταχθὲν ἄς δεικνύηται σταθερότης, δι' ἧς διευκολύνεται ἡ ὑπακοή. Οὐδέποτε πρέπει νὰ παραβλέπωμεν τὴν παρακοήν ἢ νὰ στέργωμεν διὰ παρακλήσεων νὰ ἀνακαλῶμεν ἢ τροποποιῶμεν τὸ προσταχθὲν· διότι οὕτω δυσχεραίνεται ἡ ὑπακοή. Εἰς πᾶν νέον πρόσταγμα φρονοῦσιν οἱ μαθηταὶ ὅτι δὲν θὰ ἐκτελεσθῇ ἀκριβῶς, μάλιστα δὲ δυνατόν καὶ νὰ ἀνακληθῇ ὄλον. Ἐὰν δὲ ἀπατηθῶσι, τότε εὐρίσκουσι μυσίας προφάσεις πρὸς δικαιολογίαν.

5. Τὰ προσταγμάτα πρέπει νὰ μένωσι τὰ αὐτὰ. Ὅτι διετάχθη ἀπολύτως νὰ γίνῃ ἢ νὰ μὴ γίνῃ, ἄς μὲν ἀμετάβλητον, ὅτι δὲ ἀπηγορεύθη ὑπὸ ὄρους, ἄς εἶναι ἀπηγορευμένον, ἐν ὅσῳ ὑπάρχουσιν οἱ ὄροι αὐτοί. Πῶς δὲ εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχῃ εὐπειθεια εἰς λογικὸν ξένον, ὅπερ διευθύνεται ὑπὸ ἰδιοτροπιῶν;

6. Ἄς βλέπωσιν οἱ μαθηταὶ διὰ τῶν καλῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ὑπακοῆς, καὶ τῶν κακῶν τῆς παρακοῆς, ἃ δύναται πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον καταλλήλως νὰ διοργανῶνται ὅτι καλλίτερον ἔχουσιν, ὅταν ὑπακούσωσιν ἢ ὅταν ἀκολουθῶσι τὴν ἰδίαν αὐτῶν θέλησιν· διότι οὕτω μαθητῶσι νὰ ἔχῃσι ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν ξένην θέλησιν καὶ νὰ αἰσθάνωνται ἑαυτὰ εὐτυχῆ ὑπὸ τὴν χειραγωγίαν αὐτῆς, ἀλλ' ἄς συνηθίζωσι ἀρετὰ πρῶτῶς καὶ ἄνευ ἀμέσου ἐξωτερικῆς τιнос ὠφελείας νὰ εἶναι ὑπήκοα καὶ εὐπειθῆ; διότι ἄλλως συνηθίζουσι νὰ θεωρῶσι τὴν ὠφέλειαν ὡς δίκαιον. Θέλουσι νὰ ἀνταμειβῶνται, διότι ἐξεπλήρωσαν τὸ χρέος των.

7. Ἐφ' ὅσον οἱ μαθηταὶ γίνονται ὠριμώτεροι οἱ λόγοι τοῦ διδασκάλου ἄς λαμβάνουν τὸν τύπον τῆς φιλικῆς νοθεσίας. Εἰς τὸ παιδίον δίδε προσταγὰς συντόμως, εἰς τὸν πρῆξιν ὠριμώτερον παραγγέλματα, εἰς τὸν ἐφηβον συμβουλὰς, ἵνα ἡ ὑπακοή φαίνεται αὐτῷ ὡς ἀποτέλεσμα ἰδίας σκέψεως καὶ ἐλευθερίας· διότι ἄλλως γίνεται ἀπότομος ἢ μετάδρασις ἐκ τῆς τυφλῆς ὑπακοῆς εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν, ἢ διαφορὰ ἄγαν ὀξεῖα καὶ ἡ κατάχρησις τῆς ἐλευθερίας ἀναπόφευκτος.

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

2. ἀπλαῖ αἰσθήσεις.

Τὰς πρώτας πληροφορίας περὶ τοῦ κόσμου λαμβάνει ὁ ἄνθρωπος διὰ τῶν αἰσθητηρίων του καὶ καλοῦμεν αἰσθήσεις. Γενῶνται δὲ αὐταὶ μόνον ἐν τῷ

έγκεφάλω, εἰς ὃν διαβιβάζεται διὰ τῶν νεύρων πᾶς ἐρεθισμὸς εἴτε διὰ τῆς προσεγγίσεως τῶν πραγμάτων εἰς αὐτὰ τὰ νεύρα, ἢ φυόμενα ἐκ τοῦ ἐγκεφάλου διακλαδῶνται εἰς ὄλον τὸ σῶμα, εἴτε διὰ τῆς κινήσεως ἐνὸς ἄλλου μέσου, ἐνὸς ἄλλου medium, ὅπερ αὐτὸ ἐρεθίζει τὰ νεύρα, ὡς εἶναι ὁ αἰθέρ εἰς τὸν ὀφθαλμὸν καὶ ὁ ἀήρ εἰς τὸ οὖς. Διὰ τὴν σχηματισθῆ λαιπὸν αἰσθησις ἀπαιτεῖται α') νὰ ἐρεθισθῆ τὸ νεῦρον β') ὁ ἐρεθισμὸς νὰ διαβιβάσθῃ διὰ τῶν νεύρων εἰς τὸν ἐγκεφάλον καὶ γ') νὰ γίνῃ ἐν τῷ ἐγκεφάλῳ ὑπὸ τῆς ψυχῆς ἢ ἀντίληψις τοῦ ἐρεθισμοῦ. Κατὰ ταῦτα ἡ ἐνέργεια τῶν νεύρων δὲν εἶναι ψυχική, ἀλλ' ἀπλῶς μηχανική, δηλ. αὐτὰ δὲν αἰσθάνονται, ἀλλὰ μόνον μεταφέρουσι τὸν ἐρεθισμὸν. Πῶς δὲ ὁ ἐρεθισμὸς αὐτός, ὅστις φαίνεται νὰ εἶναι ἀλλοίωσις τῆς τοῦ νεύρου, φθάνων εἰς τὸν ἐγκεφάλον γίνεται αἰσθησις εἶναι μυστήριον καὶ ὡς τοιοῦτο ἀναγνωρίζουσι τὸ πρᾶγμα πάντες οἱ φυσιολόγοι τοῦ κόσμου. Ἄν δὲ ὑπάρχωσι καὶ ἄλλαι αἰσθήσεις ἐκτὸς τῶν διαβιβαζομένων ἡμῖν διὰ τῶν αἰσθητηρίων, τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ εἰπώμεν. Δυνατὸν εἰς τὰ ζῶα νὰ διεγείρωνται ἄλλαι αἰσθήσεις, ἡμῖν ἀγνωστοί. Ἡμεῖς ὁμως ἤξεύρομεν μόνον τί συμβαίνει ἐν ἡμῖν καὶ ἐκ τῶν συμβαινόντων τούτων κρίνομεν καὶ περὶ τῶν ἄλλων. Ἐπειδὴ δὲ ἐν ἡμῖν αἰσθανόμεθα μόνον τὰς αἰσθήσεις τῶν πέντε αἰσθησεῶν ὡς καὶ τοῦ κοινου ἢ ζωικοῦ αἰσθητηρίου, διὰ τοῦτο δὲν δυνάμεθα νὰ ἔχωμεν ἰδέαν καὶ περὶ ἄλλων αἰσθησεῶν. Σημειωτέον δὲ ὅτι ὁ διοργανισμὸς τῶν νεύρων ἡμῶν εἶναι τοιοῦτος, ὥστε δὲν δυνάμεθα νὰ ἀντιληφθῶμεν παντὸς οἰουδήποτε ἐρεθισμοῦ. Ἐὰν π. χ. τὸ δονούμενον σῶμα κάμνη παλμούς ὀλίγους, δὲν αἰσθανόμεθα οὐδέν ἢ ἤχον, ὡς δυνάμεθα νὰ δοκιμάσωμεν, εἰάν π. χ. χορδὴν ὄργανου λίαν χαλαρὰν κρούσωμεν, βλέπομεν αὐτὴν κινουμένην, χωρὶς νὰ ἀκούσωμεν ἤχον. Ἐπίσης δὲν βλέπομεν τὴν κίνησιν τοῦ ὠροδείκτου, ἢ τὴν αὐξησιν τῶν φυτῶν, διότι γίνεται λίαν βραδέως. Ποῦ ἐγκείται ὁμως τὸ κῶλυμα, δι' ὃ δὲν δυνάμεθα ἐνταῦθα νὰ ἀντιληφθῶμεν τοῦ ἐρεθισμοῦ, μένει ἡμῖν ἀγνωστον.

Αἱ πρῶται αὐταὶ αἰσθήσεις περὶ τοῦ κόσμου διὰ τῶν νεύρων μεσιτευόμεναι εἶναι κατ' ἀρχὰς ἀόριστοι, ὀνειρώδεις. Προϊόντος ὁμως τοῦ χρόνου διὰ τῆς ἐκναλήψεως αὐτῶν γίνονται μᾶλλον καὶ μᾶλλον ὠρισμένοι. Τὰ παιδιὰ ἔχουσι κατ' ἀρχὰς περὶ τῶν πραγμάτων, ἢ προσπίπτουσιν εἰς τὰ αἰσθητήρια αὐτῶν, μίαν ἰδέαν, ἣν ἐσχημάτισαν ἐκ τῶν ἐντυπώσεων (αἰσθησεῶν) ἃς ταῦτα παρὰ γουσι. Καὶ πρὸς τὴν ἰδέαν ταύτην παρὰ βάλλουσι πᾶσαν ἄλλην ἐμφανιζομένην αὐτοῖς κατόπιν. Ἐν παράδειγμα θελεῖ καταστήσῃ ἐναργὲς τὸ πρᾶγμα.

Τὸ παιδίον βλέπει ἐν ἵππον. Ἡ μήτηρ καλεῖ τὸ ζῶον τοῦτο ντεντέ, ἐν τῇ νηπιακῇ γλώσσει. Τὸ παιδίον βλέπει ἄλλον ἵππον καὶ ἐκ τῆς πρώτης αἰσθήσεως ἔχει ἀνάμνησιν τῆς μορφῆς τοῦ ζῶου, ὅπερ καλεῖ ἡ μήτηρ πάλιν ντεντέ. Κατόπιν βλέπει ἡμί-

νον, πάλιν ἀκούει τὴν προσηγορίαν ντεντέ, κατόπιν ὄνον, πάλιν ἀκούει ντεντέ. Ἐκ τῶν ἐπανειλημμένων τούτων ἐντυπώσεων σχηματίζει τὴν ἰδέαν ὅτι πᾶν κινούμενον, συνοδευόμενον μὲ ἀνθρωπῶν ἢ φέρον μάλιστα ἐπὶ τῆς ῥάχιδος τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ντεντέ. Τί δὲ θὰ συμβῆ, εἰάν αἴφνης εὐρεθῆ πλησίον τῆς θαλάσσης καὶ ἴδῃ λέμβον μετ' ἀνθρώπου κινουμένην. Εὐθύς ἡ ἰδέα τοῦ ντεντέ θὰ ἐπέλθῃ εἰς τὸν νοῦν του καὶ θὰ καλέσῃ καὶ τὸ νέον πρᾶγμα ἔχον τὰς αὐτὰς ιδιότητες μὲ τὸ αὐτὸ ὄνομα. Παιδίον 15 μηνῶν ζῆσαν πάντας τοὺς μῆνας τούτους ἐν Λαρίσσει καὶ ἔχον τὴν ἔννοιαν τοῦ ντεντέ ἐκ τοῦ ὕδροφόρου, ὅστις καθ' ἐκάστην διὰ τοῦ ἵππου ἐκόμιζεν εἰς τὴν οἰκίαν ὕδωρ ἐκ τοῦ ποταμοῦ, ὡς εἶδε τὸ πρῶτον ἐν Βώλῳ λέμβον ἐν τῇ θαλάσσει πλέουσαν μετ' ὀρμῆς ἐφώνησεν ντεντέ μπλούμ! = Ἴδου ἄλογον ἐν τῷ ὕδατι.

Τὸ παράδειγμα τοῦτο δηλοῖ ὅτι αἱ πρῶται ἐντυπώσεις εἶναι ἀτελεῖς καὶ ἀμυδραὶ καὶ συγκεχυμέναι καὶ πρέπει δι' ἀφρονωτέρας πείρας καὶ τῆς διδασκαλίας νὰ λάθωσι ἐνάργειαν καὶ καθαρότητα καὶ ἀκρίβειαν. Ἐὰν ἐρωτήσωμεν ἀνθρώπον ἀπαιδεύτον τί εἶναι τριαντάφυλλον, ἐκπληττόμεθα ὅτι τὸσον πενιχρὰ πρᾶγματα περιλαμβάνει ὑπὸ τὴν ἔννοιαν ταύτην, ἴσως τὸ χρῶμα, τὴν εὐωδίαν καὶ τὰς ἀκάνθας αὐτοῦ. Καὶ ὁμως ἡ ἔννοια τοῦ τριαντάφυλλου ἔχει τὸσον πολλὰ πρᾶγματα, ὥστε δυνάμεθα σελίδας πολλὰς βιβλίου νὰ γράψωμεν περὶ αὐτῆς. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι μὲ τοιαύτας ἔννοιαι πενιχρὰ καὶ συγκεχυμένα δὲν δυνάμεθα οὐδὲν σπουδαῖον νὰ ἐπιχειρήσωμεν. Διὰ τοῦτο χάριν τῶν ἀκριβῶν αἰσθησεῶν καὶ χάριν τῶν μετ' αὐτῶν συνδεομένων ἀκριβῶν παραστάσεων καὶ ἀκριβῶν ἐννοιῶν πρέπει νὰ προσέχωμεν πρῶτον μὲν νὰ δίδωμεν αὐτὰ τὰ πρᾶγματα εἰς τοὺς μαθητὰς, οὐχὶ εἰκόνας αὐτῶν καὶ δεῦτερον νὰ ἀποφεύγωμεν νὰ δίδωμεν σωρὸν πραγμάτων διὰ μιᾶς διότι τοῦτο καταπονεῖ τὸν μαθητὴν καὶ παρακλύει τὴν ἀντίληψιν. Ἐπίσης βλαβερὸν εἶναι, ὅταν γίνεται ταχεῖα ἀλλαγὴ τῶν ἐντυπώσεων. Ἐνταῦθα συμβαίνει εἰς τοὺς μαθητὰς, ὅτι συμβαίνει ἡμῖν ἐν τῷ σιδηροδρόμῳ. Διερχόμενοι μακρὰν σειρὰν πραγμάτων ταχέως διαδεχομένων ἄλληλα καταπονοῦμεθα μετὰ βραχὺν χρόνον, χωρὶς νὰ λάθωμεν ἐν τῷ νῷ ἡμῶν περὶ τῶν πραγμάτων, ἢ παρῆλθον πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, ἰδέαν τινὰ σαφῆ.

Εἰς τὸν νοῦν τοῦ μαθητοῦ ἐκ τῆς ὄψεως τῶν πραγμάτων, ἐκ τῆς ἀκοῆς αὐτῶν ἀπομένει μετὰ τὴν παῦσιν τοῦ ἐρεθισμοῦ, μία ἀνάμνησις τῆς αἰσθήσεως, μία εἰκὼν περὶ μιᾶς αἰσθήσεως, ἣν ἐλάβομεν πρότερον. Ἡ ἀνάμνησις αὕτη τῆς αἰσθήσεως καλεῖται παράστασις τοῦ πράγματος. Ὡστε ἡ παράστασις διαφέρει τῆς αἰσθήσεως διότι ἡ μὲν αἰσθησις ἀναφέρεται πάντοτε εἰς τὰ παρόντα καὶ ὑποθέτει ἐρεθισμόν τινὰ, ἵνα σχηματισθῇ, ἡ δὲ παράστασις ἀναφέρεται εἰς τὰ παρελθόντα καὶ γεννᾶται ἄνευ ἐρεθισμοῦ. Ἡ παράστασις τοῦ φωτεινοῦ δὲν φέγγει,

τοῦ ἰσχυροτάτου ἤχου δὲν ἤχει, τῆς μεγίστης ὀδύνης δὲν προξενεῖ ἀλγηδόνα, εἶναι ὁμως μία γνώσις, μία ἰδέα πάντων τούτων, χωρὶς νὰ ἀναπαράγῃ αὐτά. Ὁ ἀνθρώπος ὡς λαμβάνει πολλῶν πραγμάτων αἰσθησιν διὰ τῶν διαφορῶν αἰσθητηρίων του, οὕτως ἔχει καὶ τὰς ἀναμνήσεις τῶν αἰσθησεῶν τούτων ἢ τὰς παραστάσεις. Ἀλλὰ συμβαίνει αἱ παραστάσεις αὐταὶ νὰ μὴ εἶναι πάντοτε εἰς τὸν νοῦν του (εἰς τὸ συνειδὸς του). Αὐταὶ ἔρχονται καὶ παρέρχονται καὶ πάλιν ἔρχονται καὶ πάλιν φεύγουν. Καλοῦμεν δὲ τὰς παραστάσεις, ὅταν δὲν ἔχωμεν αὐτὰς ἐν τῷ νῷ ἡμῶν, ἀφανείς, λανθανούσας, ἀσυνειδητούς. Αἱ παραστάσεις δὲ αὐταὶ ἔρχονται εἰς τὸν νοῦν τοῦ ἀνθρώπου ἢ μόναι ἢ βοηθούμεναι παρ' ἄλλων συγγενῶν.

Περὶ τῆς ἀναπαράστασις ταύτης θὰ πραγματευθῶμεν ἄλλοτε ἐν ἐκτάσει. Νῦν δὲ περιοριζόμεθα νὰ προσθέσωμεν ὀλίγα περὶ τῆς μορφώσεως τοῦ ὀφθαλμοῦ εἰς τὸ ἀκριβῶς παρατηρεῖν διότι τοῦτο ἀσκεῖ δύναμιν εἰς ὅλην τὴν μετὰ ταῦτα τοῦ ἀνθρώπου πνευματικὴν ἀνάπτυξιν. Οἱ παῖδες καὶ οἱ ἀμόρφωτοι ἀνθρώποι κλίνουσιν ἐνταῦθα φύσει εἰς τὴν ἐπιπολαιότητα. Τὰ πρᾶγματα βλέπουσι πάντα διὰ μιᾶς. Ἄλλ' ὅστις πράττει τοῦτο, δὲν βλέπει ἀκριβῶς. Διὰ τοῦτο πρέπει ἕκαστον μέρος ἐκάστου πράγματος νὰ ἐξετάζῃ ὁ μαθητὴς καθ' ὠρισμένην τάξιν. Διὰ τὸ εἶναι μία παράστασις, μία ἔννοια σαφῆς, πρέπει νὰ εἶναι πάντα τὰ μέρη αὐτῆς σαφῆ. Ἄλλ' ὅταν τινὰ εἶναι ἀσαφῆ, θὰ εἴπῃ ὅτι δὲν ὑπάρχουσιν ταῦτα πλέον ἐν τῷ νῷ καὶ ἐκ τούτων μὴ ὑπαρχόντων, ἐκ τοῦ μηδεὶός, οὐδὲν δυνάμεθα νὰ ἐπιχειρήσωμεν. Ἀσαφεῖς ἐννοιαὶ συγκεχυμένα εἶναι ἴσαι τῷ μηδενί.

Ἐπίσης ἃς παρατηρῶσιν οἱ μαθηταὶ καὶ τὴν αὐξησιν τοῦ σώματός των, τὴν αὐξησιν τῶν φυτῶν, ἵνα οὕτω λαμβάνωσι μίαν ἰδέαν τοῦ γίνεσθαι. Ἐπειδὴ δὲ ἡ αὐξησις αὕτη δὲν εἶναι ἀμέσως ληπτὴ διὰ τῶν αἰσθητηρίων, διὰ τοῦτο ἃς ἐξακριβῶνωσιν αὐτὴν μετροῦντες διὰ μέτρον Γαλλικοῦ κατὰ χρονικὰς περιόδους καὶ βλέποντες τὴν διαφορὰν.

Σχήματα γεωμετρικῶν σωμάτων κανονικῶν οἷον κύβου, σφαιρας, πρίσματος, πυραμίδος, κώνου, κιλίνδρου ἃς δεικνύονται καὶ ἃς ὀνομάζονται. Ὅταν δὲ δεικνύη τις συγχρόνως μέγαν καὶ μικρὸν κύβον, λευκὸν καὶ ἐρυθρὸν καὶ πάντας καλῆς κύβους, διευκολύνει τὴν ἀντίληψιν τοῦ μαθητοῦ ὅτι τὸ μέγεθος καὶ τὸ χρῶμα δὲν ἀνήκουσιν εἰς τὴν ἔννοιαν τοῦ σχήματος. Καλὸν δὲ εἶναι μετὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ πράγματος νὰ ἰχνογραφῆται τοῦτο καὶ νὰ ἐπαναλαμβάνηται ἢ ἰχνογράφηται καὶ ἀπὸ μνήμης.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν σπουδαιότερων σχημάτων ἐνωρὶς πρέπει νὰ μάθῃ ὁ μαθητὴς καὶ τὰ χρώματα, ἢ δυσκολώτερον μανθάνει. Καὶ διὰ τοῦτο καλὸν εἶναι νὰ ἀσκῶνται οἱ παῖδες εἰς τὸν προσδιορισμὸν τῶν χρωμάτων ἐν τῇ φύσει, μάλιστα δὲ ἐν τοῖς ἄνευσι. Πρῶτον ὁμως πάντων πρέπει νὰ ἐπίστανται κα-

λῶς τὰ κύρια χρώματα, τὰ δὲ παραλλάσσοντα ἃς καλῶνται ἐκ τῶν σωμάτων, οἷς προσιδιάζουσι π. χ. ἐλαιόχρουν, τεφροῶδες, σιτόχρουν, θειόχρουν, καφόχρουν κ. λ. π. Αἱ ζῆναι τῶν χρωμάτων ὀνομασθαί ὡς bleu marin, rose κλπ. ἃς ἀποφεύγονται διότι αὐταὶ ἐπικρατοῦσαι γίνονται παραίτιοι νὰ ἐπαναπαυώμεθα εἰς ταύτας καὶ νὰ μὴ μεταχειριζώμεθα ἐλληνικὰς ὀνομασίας.

Ὡσαύτως πρέπει νὰ ἀσκηθῇ ὁ ὀφθαλμὸς καὶ εἰς τὴν ἐκτίμησιν τοῦ μεγέθους τῶν πραγμάτων, τῆς ἀποστάσεως, εἰς ἃ παρατηροῦνται ὑπερβολικαὶ καὶ γελοῖαι πολλάκις ἐκφράσεις. Αἱ ὑπερβολικαὶ ἐκφράσεις ἐξασθενοῦσι τὸν νοῦν εἰς ἀκριβῆ παρατήρησιν, πρὸς δὲ τούτοις καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν ἀλήθειαν. Ἐκφράσεις οἷαι εἶδον ἐν θεόσκυλον, ἢ ἓνα ὄφιν ἐκατὸν ὄργυιων ἢ μίαν οἰκίαν ἀπέραντον, ἢ δένδρον οὐρανόμηκες εἶναι γελοῖαι διὰ τὴν ὑπεροβολὴν των. Διὰ τοῦτο καλὸν εἶναι νὰ ἐθίζονται οἱ παῖδες εἰς ἀκριβῆ ἐκτίμησιν τοῦ μεγέθους ἐν Γαλλικοῖς μέτροις. Τοιοῦτο μέτρον πρέπει πάντες οἱ μαθηταὶ νὰ φέρωσιν μετ' ἑαυτῶν. Καὶ τὸ ὕψος, καὶ τὸ βάθος, καὶ ἡ ἀπόστασις δὲν ὀρῶνται παρὰ τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐκτιμῶνται. Ἀλλὰ πρὸς τοῦτο ἀπαιτεῖται ἀσκήσις. Καὶ εἰς μὲν τὴν ἐκτίμησιν τοῦ μεγέθους πραγμάτων ἐν ὀριζοντίῳ διευθύνει εὐρισκομένων ἔχομεν εὐκολίαν τινὰ ἄλλοι μὲν περισσοτέραν ἄλλοι δὲ ὀλιγωτέραν. Ὡς πρὸς τὴν ἐκτίμησιν ὁμως τῶν χαμηλότερα ἡμῶν ἢ ὑψηλότερα εὐρισκομένων ὑποκείμεθα εὐκολώτερον εἰς ἀπάτην. Ἀνθρώπος ἐπὶ κωδονοστασίῳ κάτωθεν ὀρώμενος ἢ τᾶνάπαλιν ἀπὸ τοῦ κωδονοστασίῳ παρατηρούμενος φαίνεται λίαν μικρότερος ἢ ὅσον φαίνεται ἐν τῇ αὐτῇ ὑποστάσει καθ' ὀριζοντίαν διεύθυνσιν.

Ἐπίσης ὀπτική ἀπάτη συμβαίνει καὶ εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῆς διαστάσεως δύο παραλλήλων σειρῶν, ἡτις ὅσω μᾶλλον ἀφίσταται ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν, τοσοῦτω φαίνεται καὶ μικρότερα. Ὅδοι παράλληλοι, ἢ δεινροστοιχία, ἢ γραμμαὶ σιδηροδρόμων ἢ αὐλακες φαίνονται εἰς τὸ ἀντίθετον ἄκρον στενότεραι. Ἐὰν δὲ μεταβῶμεν ἐκεῖ, τότε φαίνεται στενότερον τὸ πρῶτον ἄκρον.

Εὐκόλως δὲ δυνάμεθα ν' ἀπατηθῶμεν καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἀποστάσεως τῶν ἀντικειμένων ἐκ τῆς μεγαλειτέρας ἢ μικροτέρας ἐντάσεως τοῦ φωτισμοῦ. Ὅρη χιονισμένα φαίνονται ἡμῖν πλησιέστερα ἢ ὅσον ἐφαίνοντο πρὶν χιονισθῶσι. Θεωροῦντες ὁμως αὐτὰ πλησιέστερα νομίζομεν αὐτὰ καὶ μικρότερα.

Ὡσαύτως καὶ τὴν κίνησιν δὲν βλέπομεν ἀλλ' ἐκτιμῶμεν. Διὰ τοῦτο δὲ ὑποκείμεθα καὶ εἰς πλάην. Ἐν σιδηροδρόμῳ ταξιδεύοντες βλέπομεν τὰ δένδρα κινούμενα, ἐν πλοίῳ σαλεύοντι βλέπομεν τὰ ὄρη ἀνυψούμενα καὶ καταπίπτοντα, ὅπερ δὲν εἶναι ἀληθές.

Καὶ οὐ μόνον ἡ ὄρασις ἀλλὰ καὶ ἡ ἀκοὴ ὑποκείται εἰς ἀπάτην. Καὶ αὕτη μόνον τὴν αἰσθησιν τῶν διαφορῶν ἤχων ἀμέσως παρέχει ἡμῖν, τὴν δὲ ἀπόστα-

ειν, τὴν διεύθυνσιν, τὸ μέγεθος τοῦ ἡχοῦντος σώματος μανθάνομεν συντελούσης πρὸς τοῦτο τῆς κρίσεως ἡμῶν.

Ἐπειδὴ δὲ αἱ αἰσθήσεις εἶναι τὸ πρῶτον ὑλικόν, ἐξ οὗ ἀνοικοδομεῖται ὁ πνευματικὸς κόσμος, ἀνάγκη αἱ αἰσθήσεις αὐταὶ νὰ εἶναι σαφεῖς καὶ ἀνεξάλειπτοι. Κατορθοῦται δὲ τοῦτο καὶ διὰ τῆς ἀκριβοῦς ἀντιλήψεως καὶ διὰ τῆς ἐπαναλήψεως, ἀλλ' οὐχ ἡκιστα δὲ καὶ διὰ τῆς ὀνομασίας αὐτῆς τῆς καταλλήλου, διότι ἡ λέξις μονιμοποιεῖ τὴν ἔννοιαν καὶ καθιστᾷ αὐτὴν εὐκόλον νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸν νοῦν (συνειδός).

Αἱ ἀσκήσεις δὲ αὐταὶ δὲν καθιστῶσι μόνον τὰ αἰσθητήρια ἐπιτηδειότερα καὶ εὐχρησιότερα ἐν τῷ μέλλοντι πρὸς πρακτικούς σκοπούς, ἀλλὰ παρέχουσι καὶ τὸ ὑλικὸν τὸ ἀρμόζον διὰ παραγωγικὰς ἐργασίας. Διότι ἐκάστη σαφὴς αἴσθησις παράγει καὶ σαφῆ παραστάσιν, αἱ δὲ σαφεῖς παραστάσεις εἶναι τὸ μόνον κτῆμα, ὅπερ ἔχει ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τῶν γηίνων πραγμάτων. Καὶ πλούσιος ἄνθρωπος πνευματικῶς δύναται νὰ κληθῇ ἐκεῖνος, ὅστις ἔχει πολλὰς σαφεῖς παραστάσεις συνδεομένας πρὸς ἀλλήλας καὶ ἀποτελοῦσας πνευματικὸν ὄργανισμόν. Διὰ τοῦτο χάριν τῶν σαφῶν αἰσθήσεων καὶ παραστάσεων ἐν τῇ ἐποπτικῇ διδασκαλίᾳ δὲν πρέπει νὰ προσφέρονται διὰ μιᾶς πλείοτεροι τοῦ δέοντος παραστάσεις. Ἐνταῦθα θὰ συμβῇ εἰς τοὺς μαθητάς, ὅτι συμβαίνει ἡμῖν ἐν πινακοθήκῃ. Ἐάν τις θέλῃ πλείστας εἰκόνας ἐν ὀλιγίστῳ χρόνῳ νὰ παρατηρήσῃ, οὐδὲν μανθάνει. Αἱ αἰσθήσεις προσπίπτουσι συγχρόνως εἰς τὴν ψυχὴν καὶ παρεμποδίζουσι τὴν ἀντίληψιν αὐτῶν. Δύο ἄνθη δύναται νὰ παρατηρήσῃ ἀκριβῶς καὶ νὰ ἐνθυμητῆται ὁ μαθητὴς, ὄχι ὁμως καὶ δέκα. (ἀκολουθεῖ).

ΒΙΒΛΙΑ ΔΙΑ ΤΟ ΝΕΟΝ ΣΧΟΛΙΚΟΝ ΕΤΟΣ

Ὅσον οὐπω λήγει τὸ σχολικὸν ἔτος καὶ ἄρχεται τὸ νέον. Οἱ διδάσκαλοι, εἰς οὓς θὰ ἐμπιστευθῇ ἡ Κυβέρνησις τὴν διαπαιδαγώγησιν τῶν νέων, νομίζομεν ὅτι ἔχουσι καθῆκον νὰ μεριμνήσωσι περὶ ἐθνικῆς μορφώσεως τῶν μαθητῶν. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συντελοῦσι τὰ ὑπὸ τῶν νέων Διδασκαλείων καὶ ὑπὸ τῶν κορυφαίων παιδαγωγικῶν ὑποδεικνυόμενα βιβλία ἐκ τῶν ἀρχαίων κλασσικῶν Ἑλλήνων εἰλημμένα. Τοιαῦτα δὲ εἶναι πρὸς τοῖς ἄλλοις ἡ Ὀδύσεια καὶ ὁ Ἡρόδοτος. Τὰ βιβλία ταῦτα ἔδοκιμάσθησαν ἐπὶ 15 ἔτη καὶ μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἐγένοντο ἀποδεκτὰ καὶ παρὰ τῶν μικρῶν καὶ παρὰ τῶν μεγάλων καὶ δίκαιον εἶναι νὰ προτιμηθῶσι πάντων τῶν ἄλλων. Ἐπειδὴ δὲ ὑπάρχουσι πολλοὶ τῶν διδασκάλων, οἵτινες νομίζουσι ὅτι ἐξακολουθεῖ ἀκόμη ἡ ὑποχρέωσις νὰ εἰσάγωσι τὰ ἐν τῷ διαγωνισμῷ ποτε ἐγκριθέντα βιβλία, δηλοῦμεν αὐτοῖς ὅτι ἀπὸ δύο ἐτῶν οὐδεμία πλέον δι' αὐτοὺς ὡς πρὸς τοῦτο ὑποχρέωσις ὑπάρχει καὶ ὅτι ἐκαστος διδάσκαλος δύναται μόνος νὰ εἰσάγῃ ὅ,τι βιβλίον αὐτὸς θεωρεῖ

τὸ καλλίτερον. Ἐγὼ ὡς ἄριστα βιβλία προκρίνω.

1. Ἀλφαριθμητάρια καὶ ἀναγνωσματάρια ἐκ τοῦ ἐθνικοῦ ἡμῶν βίου διὰ τὴν πρώτην τάξιν τοῦ σχολείου
2. Ροβινσῶνα διὰ τὴν δευτέραν τάξιν.
3. Ὀδύσειαν διὰ τὴν τρίτην τάξιν.
4. Ἡρόδοτον διὰ τὴν τετάρτην τάξιν.

Τοιαῦτα βιβλία κατὰ τὸ ἄριστον παιδαγωγικὸν σύστημα πάντων τῶν συστημάτων ἔχουσι ἐκδοθῆ πολλὰ παρὰ πολλῶν ἐν Ἑλλάδι καὶ ὁ διδάσκαλος εἶναι ἐλεύθερος νὰ προτιμῆσῃ ὅποσον θέλῃ. Ἀναγκάζομαι δὲ νὰ ὑπομνήσω εἰς τοὺς διδασκάλους τὸ σύστημα τοῦτο, διότι ἐσχάτως εὐρέθησαν ἄνθρωποι καπηλευόντες τὰ γράμματα, οἵτινες ἀσεβοῦντες πρὸς τὸ ἔθνος ἐξεπόνησαν βιβλία, ἐν οἷς δὲν εἰξεύρει τις τί πρῶτον νὰ θαυμάσῃ καὶ τί νὰ οἰκτεῖρῃ τὴν χυδαιότητα τῶν ἐννοιῶν καὶ τὴν ἀπειροκαλίαν τῆς γλώσσης ἢ τὸν πόλεμον τὸν συστηματικὸν κατὰ παντὸς ὅ,τι δύναται νὰ συντελέσῃ πρὸς μόρφωσιν ἐθνικὴν τῶν παιδῶν. Νομίζομεν ὅτι ἐπιβάλλεται καθῆκον εἰς τοὺς διδασκάλους νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν πατρίδα τῶν ἀπειλουμένην ὑπὸ ἀνθρώπων, οἵτινες κατέστησαν ἡ χλεύη τοῦ κόσμου διὰ τὰ ἀσυνάρτητα καὶ θαυμάσια περὶ σχολείων καὶ διδασκάλων σχέδιά των.

ΕΙΚΟΝΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΙΠΟ

B. KOKKOTA EN AΘΗΝΑΙΣ

Εἶναι φυσικὸν εἰς τὸν ἄνθρωπον τοὺς ἄνδρας ἐκεῖνους, οἵτινες παρέσχον ἀνεκτιμητὸς ἐκδουλεύσεις καὶ συνετέλεσαν εἰς τὴν πρόδον τοῦ ἔθνους, νὰ ποθῇ νὰ βλέπῃ. Ἡ εἰκὼν εἶναι ἡ προσωποποίησις τῆς ιδέας καὶ βλέπων τις τὴν εἰκόνα ἀναμιμνήσκειται τῶν ἔργων, τῶν πόθων, τῶν παθημάτων τοῦ προσώπου καὶ ἐκ τῆς ἀναμνήσεως ἀρύεται διδασκαλίαν περὶ τοῦ ἐν τῷ μέλλοντι βίου. Αἱ εἰκόνας δὲ τοῦ κ. Κόκκοτα ἀναφερόμεναι εἰς τὴν πρόσφατον ἡμῶν ἱστορίαν καὶ μετὰ πολλῆς τέχνης ἐξειργασμένα ἀποβαίνουσιν ἀναγκαϊότατον ἐφόδιον πρὸς διδασκαλίαν τῶν παιδῶν. Ἄλλῃ καὶ ἐνταῖς οἰκογενεαῖς, ἔνθα δὲν πρέπει νὰ λείπη ἡ πρὸς τὰ πάτρια τιμὴ καὶ ἀφοσίωσις, πρέπει αἱ ἱστορικαὶ εἰκόνας τοῦ Κόκκοτα νὰ ἀποτελῶσιν οἶον τοῦ οἰκόσημα τῆς εὐγενείας αὐτῶν. Τὰς εἰκόνας τοῦ κ. Κόκκοτα συνιστῶμεν θερμῶς εἰς τοὺς διδασκάλους καὶ διὰ τῶν διδασκάλων εἰς τὰς οἰκογενείας. Οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες τοὺς μεγάλους ἄνδρας ἐτίμων ὡς ἐφεστίους θεοῦ, δὲν εἶναι ἄρα γε πρέπον καὶ εἰς ἡμᾶς νὰ τιμῶμεν τοὺς μεγάλους τοῦ ἔθνους ἡμῶν εὐεργέτας ἔχοντας ἐπὶ τοῦ τοίχου τοῦ δωματίου ἡμῶν τὰς εἰκόνας αὐτῶν ἀνηρτημένας, ἵνα βλέποντες αὐτάς βλέπαμεν τί ἐκεῖνοι ἐπόθησαν καὶ τίνα καθήκοντα ἐπιβάλλονται ἡμῖν, ἵνα τὸ ἔθνος ἡμῶν ἀκμάσῃ καὶ εὐδαιμονίσῃ;